

stvorenje. Ipak je sve ostalo otvoreno za eshatološko-kristološko ispunjenje obećanja« (68-74). Svojtvo je proročkih izreka i obećanja da tokom povijesti mogu biti primjenjivane na novu situaciju. Zato mi kršćani ne smijemo Jeremijino proročanstvo smatrati ispunjenim tek od Isusa, ali s pravom vjerujemo da ga je Isus doveo do punine.

Osma teza odnosi se na Pavlovu nauku o odnosu Crkve i Izraela prema Rim 9-11: »Rim 11,26sl ugrađuje citat iz Izaije i govori o 'novom savezu' koji će obuhvatiti i Izrael što sada još ne vjeruje. Temelj te nade je Božja ljubav prema Izraelu radi otaca. Bog nikada od nje ne odustaje. Obuhvaća djecu Abrahamovu također i u vremenu njihove nevjere« (75-94). Deveta teza primjenjuje nauku Rim 9-11 na današnje odnose između kršćana i Židova: »Možda trebamo Rim 9-11 danas čitati novim očima. Tu je pretpostavljeno da se sada odvija povijest u kojoj pogani kao grane pricijepjene maslini stoje u jednakoj opasnosti izdaje kao nekoč članovi izabranog naroda. Nije li sada došlo vrijeme kad Židovi kršćane trebaju činiti 'ljubomornima'?« (95-103). Ako se može kazati da je 'novi savez' iz Jer 31 zapravo 'stari savez' o kojem govori 2 Kor 3, onda se o današnjim Židovima može reći da žive u 'starem savezu' koji je zapravo već 'novi savez'. Patnje Židova kroz povijest pokazuju da 'novi savez' nije prožeo narode. Zato Židovi kao narod pokazuju da Bog 'treba' određenu zajednicu kako bi u svijet unios svoje savezništvo. U tom smislu Židovi čine kršćane 'ljubomornima' ukoliko pokazuju da svijet nije dovoljno Božji. U desetoj tezi govori L. o jednom savezu sa dva puta spasenja. Na kraju predlaže da kršćani i Židovi upotrebljavaju termin »nova Tor« mjesto »novi savez« u dijalogu o punom smislu proročanstva Jer 31.

Knjiga je pisana iz iskustva progona Židova od strane Nijemaca u drugom svjetskom ratu te je prožeta željom da se potkreše oslanjanje na Sveto pismo pri hranjenju protužidovskim mislima i osjećajima. Ona pretpostavlja dijalog između Crkve i nekršćanskih religija koji je otvorio Sabor te traži da propovjednici, katehete i profesori teologije opreznije postupaju kad govore o novom savezu u Kristu raspjetom i uskrsnom. U tom smislu predstavlja kvalitetnu novost, iako se autor morao odreći stručne literature iz želje da svoje teze učini što razumljivijima običnim čitaocima.

Sarajevo, 17. siječnja 1990. *Mato Zovkić*

FRANJEVAČKA VISOKA BOGOSLOVIJA U MAKARSKOJ. 250. obljetnica osnivanja i rada 1736-1986. (I sučelice, na lijevom listu, latinski: Institutum philosophico-theologicum superius Fratrum minorum in Makarska 1736-1986.), Makarska 1989. Izdavač: Franjevačka visoka bogoslovija, 58300 Makarska; tisak: Gorenjski tisk, Kranj; in 4°, str. 328-382 slike/ilustracije + poseban prilog u boji s 20 slika, uvezan između str. 112-113.

Pred nama je utvrdo ukoričena, na kunstdruck-papiru otisnuta, svečana spomen-knjiga posvećena četvrtmilenijskom jubileju Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj, najviše znanstvene ustanove redodržave Male braće Presvetog Otkupitelja u Dalmaciji.

U ime učilišta-slavljenika složilo ju je Uredničko vijeće, ekipa njegovih aktivnih profesora: fra M. Babić, J. Brkan (odgovorni urednik), M. Cirko, S. Čovo, H. G. Jurišić (glavni urednik - inače profesor na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Sinju), V. Kapitanović, D. Moro i A. B. Periša (redaktor arhivskih dokumenata). Tehnički i likovni urednik je Željko Hell.

Obilata skupljena građa raspoređena je u četiri glavna dijela: I. Bogoslovio, sretno! (11-30) - II. I bijaše Riječ (31-100) - III. I Riječ posta tijelom (101-202) - IV. Likovi, profesori i studenti (203-298), kojima pridolazi zaključni, V. dio, s prikazom pečata, vezanih uz makarsku Bogosloviju (299-302); napisu u domaćem tisku prigodom jubilarnih svečanosti 1987. u Makarskoj (303); imenik s naznakom službe suradnika, pisaca pojedinih priloga u knjizi (304); sažeci osnovnog sadržaja na latinskom (preveo fra P. Melada), engleskom (fra W. O'Connell), francuskom (fra D. Aračić), njemačkom (fra H. M. Stamm), španjolskom (fra C. Saco) i talijanskom jeziku (fra D. Aračić) (305-308); nakraju se redaju veoma korisna kazala: osobnih imena (311-318), zemljovidnih naziva (319-321), slikovnih priloga (322-324) i napokon sadržaj - index knjige (325-328).

Na samom početku (7), u predgovoru, fra Jure Brkan, odgovorni urednik, ujedno samostanski gvardijan i rektor Bogoslovije, predstavlja čitatelju zborni rad koji »u riječi i slici zaustavlja proslavu 250. obljetnice Bogoslovije«, koji je u isti mah »i prva monografija o Samostanu i Bogosloviji u Makarskoj«. S lijeve strane, od polovine lista naniže oker bojom ispisan je Isusov logion Petru po Mt 16, 18 grčkim, latinskim i trojim hrvatskim pismenima (gla-

goljicom, ćirilicom/bosančicom i latini-
com); u riječima »sagradit ću Crkvu svoju«
naslućuje se misao vodilja, etymon, knjige,
jer malo niže (29) čitamo glosu: »tj. franje-
vačku crkvu sv. Marije u Makarskoj, franje-
vačku samostansku obitelj. universita-
tem studentium et professorum O. F. M.
in civitate Makarskensi«.

Sad bi valjalo nešto reći o sadržaju, ali
pred tolikom raznovrsnom građom čovjek
je u neprilici što spomenuti a što, možda i
jako važno, zaobići.

I. dio okuplja prigodnu pozdravno-čes-
titnu poruku, raspoređenu u tri skupine:
prvo su tri pisana pozdrava najvišega cr-
kvenog stupnja (A. kard. Casaroli iz
Državnog tajništva čestita Bogosloviji u
ime pape Ivana Pavla II. – F. kard. Kuha-
rić u svojstvu nadbiskupa zagrebačkog i
metropolite – i fra J. Vaughn u ime vr-
hovne uprave Reda male braće u Rimu);
nato su usmeno izrečeni pozdravi prisutnih
na proslavi 20. V. 1987. u Makarskoj (njih
10); a nakraju preostale pismene i brzo-
javne čestitke (njih 98).

II. dio nudi sržne znanstvene priloge,
zapravo dvije zaokružene studije povije-
sno-dokumentarnog reda; prva je iz pera
znanoga povjesnika fra K. Jurišića (Franje-
vački samostan sv. Marije u Makarskoj)
(33–73, s tri priloga: 74–77), a druga onda-
šnjeg rektora fra J. Brkana (Povijesni pre-
gled djelovanja FVB u Makarskoj) (83–
99). Tko bude odsele htio pisati ili govoriti
ili pak nešto naprosto znati o spomenutom
manastiru i školi, neće moći mimo ovih re-
ferencijalnih stranica. Kompozicijski je iz-
među njih unesen insert s pjesmom Hrvatska
raprodija kiparu I. Meštroviću klarisa
A. Petričević (78) i dvolistom ilustracija
(79–82). Jurišićev nas ogleđ vodi k počeci-
ma makarskog samostana u XV. st., a
posve izvjesno u godine 1502/1503, kad je
onaj kraj još bio pod Turcima (do 1684),
da bi zatim pao pod Mletačku (do 1797),
pa kratko pod Austriju (do 1805) a onda
pod Napoleona (do 1813), zatim opet pod
Austriju (do 1918), kad je ušao u Kralje-
vinu Srba, Hrvata i Slovenaca dotično u
predratnu a poslije ratnih previranja
(1941–1945) u poratnu Jugoslaviju. Brkan
nas komplementarno izvješćuje o nastanku
makarskoga učilišta spekulativnog bogos-
lovlja (Studium sacrosanctae theologiae)
(1736), tj. već godinu dana nakon što se
Provincija presvetog Otkupitelja odvojila
od matične redodržave Bosne Srebrene
(1735), s time da je uza nj unutar iste Pro-
vincije, na tlu kustodije u Šibeniku, i dalje
radilo opće bogoslovno učilište prvoga
stupnja; tako »od ak. god. 1736/37. u Pro-
vinciji presv. Otkupitelja djeluju dvije

bogoslovije«, jedna u Šibeniku a druga u
Makarskoj (86a). To stanje, uz razne pri-
like i neprilike, potrajalo je do ak. god.
1916/17. kad su se obadva stopila u jedno,
zadržavši trag dvojstva samo u imeđu (Franje-
vačko bogoslovno učilište Šibenik-
Makarska, sa sjedištem u Makarskoj).
Ak. g. 1936/37. prelaskom filozofske sek-
cije iz Sinja u Makarsku ustanova dobiva
napokon današnje ime: Franjevačka vi-
soka bogoslovija (FVB). S prekidom od
nekoliko poratnih godina, kad nije uopće
djelovala (1949–1954) ili je preselila u Za-
greb u provincijski samostan Gospe Lurd-
ske (1946–1949. i 1954–1957), od ak. g.
1957/58. do danas s novim poletom i po-
mladenim sastavom radi opet u Makar-
skoj.

III. dio nudi priloge o instrumentima i
ustanovama koje su za makarsku FVB
važne ili izrazite. Tako fra J. A. Soldo piše
o Arhivu samostana u Makarskoj (102–
107); V. Kapitanović o Franjevačkoj knjiž-
nici u Makarskoj (108–173), s priložima
o tamošnjim inkunabulama (113–119), o hr-
vatskim staram knjigama (119–168) i o skot-
ističkim rukopisima (169–173); fra S.
Čovo o Skotističkoj komisiji i apostolskom
pismu Pavla VI. »Alma parens« (1966)
(175–184); fra P. Melada o Papinskoj me-
đunarodnoj Marijanskoj akademiji s apo-
stolskim pismom Ivana XXIII. »Maiora in
dies« (1959) u prilogu (185–188); fra S.
Čovo – J. Radić o Nekim vidovima Grabi-
ćeve i Bajićeve mariologije i doprinosu
štovanju Bogorodice (189–192); fra M. Ba-
bić o »Planini i moru« – Institutu za pro-
učavanje Božjeg djela u prirodi (193–195);
fra J. Šimunović o odgoju (Osvrt na odgoj)
(196–198) i student fra M. Mrše o Djelova-
nju zbora »Milovan« (199–202).

IV. dio donosi zacijelo dosad najpotpu-
niju smotru aktivnih djelatnika-predavača
na FVB od početka do danas, praktički
prozopografiju profesorskog zbora (204–
233); pritom su – kako nam govori pri-
stupni zapis (204–205) – »izdvojena dvoji-
ca, jedan (koji) se istakao u svetosti živo-
ta... sluga Božji fra Ante Antić († 1965),
drugi (koji) se odlikovao u filozofiji i teo-
logiji... skotist i mariolog svjetskoga glasa
fra Karlo Balić († 1976)« (205); o prvomu
piše fra S. A. Anić (206–211) a o drugomu
glavni urednik H. G. Jurišić (s pismom
Pavla VI K. Baliću na samrtnom ležaju
»Laetificna prorsus visio«) (207–214).
Osnovne podatke prozopografije leksikon-
skim su stilom složili dotičnici samj, a o
starijima su ih prikupili fra M. Caleta,
H. G. Jurišić, K. Jurišić, V. Kapitanović i
B. Pezo. U nastavku je H. G. Jurišić sazeo
smotru Spisateljske i izdavačke djelatnosti

profesora FVB u Makarskoj (235–262), a fra V. Kapitanović popis studenata FVB, podijelivši ih u dva razdoblja, do ak. g. 1935/36. i od 1936/37. do danas (263–287); i opet H. G. Jurišić slovo o plodovima svetosti na Školi (Flores sanctitatis bogoslovi-je u Makarskoj) (289–292).

U zaključnomu (V) dijelu najprije je riječ o braći laicima (Časna braća – članovi samostanske obitelji) (294), a nato o č. sestrama franjevkama (Sestre pomažu braći), koje u makarskom samostanu djeluju od 1941. (295–297).

Kako je očigledno, ova je knjiga dragocjen spomenik dvoipolstoljetne prisutnosti, trajanja i rodnosti osebujne visokoškolske redovničke zajednice koja je nikla na tvrdom kršu južne Hrvatske i niknuvši, unatoč često nepovoljnoj kobi i pod tuđinskom vlašću (Mletačka, Austrija, Italija), od XVIII. st. dalje stameno organizirala svoj teološki studij, na tom putu izdržala i iz sebe svako toliko iznjedrila blistave umove, pisce, pastire i javne djelatnike, od kojih su neki ime svom rodu pronijeli i daleko preko međa svoga zavičaja (A. Kačić Miošić, R. Rogošić, A. Antić i osobito K. Balić...).

Izdavaču i urednicima ovog jedinstvenog zbornika u Hrvata ide stoga naša hvala i priznanje: darovali su nam repertorij nabit korisnim vijestima i podacima, k tomu i veoma pristalo likovno opremljen, koji će odsad resiti police, vjerujemo, svake značajnije crkvene i mnoge druge knjižnice u nas. Sadržaj svojom poliedričnošću nadilazi strogo bogoslovno znanstveno tlo zadirući u mnoga druga dodirna područja ljudskog uma i djela (pisana riječ, književnost, lingvistika, povijest, prirodoslovne znanosti, glazba, javno i političko djelovanje...).

Ovaj osvrt neće biti potpun ako ne ukažemo i na neke sjene koje neumitno prate svako pojedinačno i skupno ljudsko ostvarenje.

U cjelini zbornika možda bi dobro pristajao i, makar sumaran, program kojim je Škola svečarica obilježila svoj visoki jubilej dne 20. svibnja 1987. Što se pak tiče same zamisli i strukture zbornika nema primjedbe osim što se čini da je prilog »Neki vidovi Grabićeve i Bajićeve mariologije i doprinos štovanju Bogorodice« (189–192), poradi specifične naravi sadržaja i vidika pod kojim je iskazan, mogao bez veće štete izostati: knjiga je posvećena u prvom redu ustanovi, njenim djelatnicima, institutima i oblicima rada, dok je ovdje gledište suženo na monografski detalj koji bi većma spadao u koju specijalističku teološku znanstvenu smotru.

Najuočljivije su, međutim, sjene u tiskarskim greškama koje češće nailaze u bibliografskim natuknicama i citatima, osobito na stranim jezicima; valja žaliti što ih se potkralo toliko (navest ću neke, bez namjere da budem sistematičan: na str. 22, usp. 319: Čokovac mjesto Čokovac; 38, n. 41: *Mroz* mjesto *Kroz*; 226a: *Mila* umjesto *Miluš*, kako ispravno piše na str. 252; 227a/ Norac: ... *nelle* nazionalità mjesto *delle...*, kako ispravno stoji na str. 252; 229a/Radman Livaja: *fisica* mjesto *physica*; 233c/Žmire: *colegialitè* *èpiscopal*, slično i 258, mjesto *collègialitè* *èpiscopal*; 239/rr. 6. 9. 14 čak triput *fransiscana* mjesto *franciscana*; 239/na dnu: *Analecta* mjesto *Analecta*; 240/r. 26: *miracl* mjesto *miracles*; 241/r. 5 odozdo: *Joanis* mjesto *Joannis*; 243/Brkan: ... nel *setteno* mjesto nel *settecento*, kako se inače ispravno češće put^o javlja, npr. 82a, n. 2 itd. – pažljivo oko otkrit će takvih lapsusa i drugdje). Mjestimično se potkrala i koja omaška brojeva: tako se na str. 205 kao godina smrti fra A. Antića navodi 1964, dok je to 1965. (usp. 206ab, 236); str. 248/uz 1970. bula »Mjesto bl. Petra«, umjesto papi Lavu XII, pripisuje se Lavu XIII. (tako da Lava XII. u kazalu i nema: 314c). Iz popisa na str. 260 čitatelj saznaje da je i sama knjiga, o kojoj je ovdje govor, zapravo 20. svezak niza »Bogoslovna biblioteka« (259–260), a to nije na uobičajenom mjestu na njenu pročelju označeno. Šteta što se nije, dok se spremala za tisak, nekolicina iskusnih prihvatila dosljedne minuciozne korekture da, za vremena, doskoče onomu što se sada koči kao neuklonjiv trag istočnih grešaka.

Ono što, međutim, iz knjige zadivljuje jest polet, ornost i entuzijizam, upravo ljubav i određen ponos, kojim je urednička družina, na čelu s dvojicom, glavnim i odgovornim, a poduprta i upravom svoje Provincije i svim profesorskim zborom (7), prionula uz nedogledan posao i, evo, privela ga kraju vlastitim silama. Objelodanivši zbrno djelo koje je u nas svojevrsan izdavački podvig, a svakako spomenik harnosti živih svima onima koji su njih i mnoge druge učili umnosti, umijeću duha kako se prima i onima koji dolaze predaje

znanje o Bogu, o njegovu svijetu i čovjeku, oni su spomen-knjigom *Franjevačka visoka bogoslovija u Makarskoj. 250. obljetnica osnivanja i rada 1736–1986.*, Makarska 1989, dali svjedočanstvo neumorna, predana i kvalitetna skupnoga truda, upravo smisla uže motivirane grupe da se, i u našim nenaklonim prilikama, dakako uz ulaganje stanovitih materijalnih sredstava, može složiti i tiskom objaviti višestruko kompetentno djelo. Sada se pred nama ono izdiže kao međaš i orijentir svraćajući pozornost na krupan prosvjetni, školsko-znanstveni, kulturni fenomen u krilu svojega roda, koji ukorijenjen u do-

maćem ljudstvu i krajevnoj Crkvi poprima općenacionalne i široke katoličanske razmjere. Ovi bi vidici bili još očitiji da je knjiga koju stranicu više posvetila djelovanju bivših pitomaca Bogoslovije kao profesora na uglednim katedrama ili kao djelatnika hrvatske zagranične pastve ili pak kao misionara izvan domovine, nekih dapače u prekoceanskim stranama svijeta. Iako je implicitno o tome dosta rečeno passim, knjizi bi – po sudu potpisanoga – dobro još pristajao i jedan tako koncipiran zbito zaokružen tematski krug.

Anton Benvin